

Innlegg på Forskerforbundets seminar 7. november 2006: "Strukturreformer nok en gang"

Kjære venner av høgere utdanning!

Det begynte på Universitetsplassen en novemberdag for 41 år siden. Jeg var oppe til juridikum og gikk luftetur. Kristian Ottosen kom over plassen og spurte inspektøren om han kunne få stille den unge mannen et spørsmål som ikke hadde med eksamen å gjøre. Det ble innvilget og han spurte: Vil du bli sekretær for videreutdanningskomiteen? Det ville jeg.

Som sekretær for Ottosenkomiteen og iverksetter av distriktshøgskolene kunne det være fristende å seile inn på nostalgis lune våg, der det er godt å være når storhavet bryter på. Det er gode grunner for ikke å gjøre det: Den draumen Olav H. Hauge bar på endte slik:

"skal me ei morgonstund glida inn på ein våg me ikkje har visst um"

Men dere *vet* jo så mye om universitet og høgskoler, dere har mer og ferskere innsikt enn jeg har. Derfor er det freidig å påta meg dette oppdraget. Rett nok brukte jeg 8 unge år i denne verden, men i de 30 årene siden jeg overlot jobben til min høyre hånd, Kari Østvedt, har jeg levd ute i den jungel som mandatet for Stjernø-utvalget kaller "samfunnet omkring". Det minner meg om min troppsjef i Hæren som delte verden i to: *det* militære og *det* sivile.

Jeg snur rekkefølgen på mine tema og starter med tilbakeblikket, i håp om at det kan bety noe for dagens veivalg. Jeg vil ikke oppsummere det som er sagt i dag, det har dere hørt. Min oppsummering blir å stille spørsmål jeg ser som viktige.

Ottosenkomiteen var så visst ingen blid våg, det stormet friskt rundt den. Noen ganger, både da og senere, har tanken streifet meg at noen av de bølgene som slo inn over akademia rundt 1970 kanskje trengte oss til å bryne seg mot; farsfigurer eller hatobjekter, kall det hva du vil. Nettopp nå går debatten om hvorvidt 1968 gjaldt ny politikk eller ny livsstil, var det ML-erne eller hippiene som var de viktige? Begge ønsket å være opprørske og antiautoritære. Da er det behov for autoriteter. En venn overhørte en student som dirrende av opphisselse sa følgende:

"Han derre Ørbeck Sørheim er *byrråkrat*, *soszialdemokrat* og *sekretær* i Ottosenkomiteen!" Nærmere den skinnbarlige var det ikke lett å komme rundt 1970. Ellers mener jeg at 1968 er et overvurdert fenomen, og det mente jeg alt den gang

Noe av det mest spennende ved å bygge DH-ene var et det utløste en enorm aktivitet lokalt og regionalt, det mobiliserte tunge ressurser og stor entusiasme, nettopp i "samfunnet omkring". Vi startet i Stavanger i 1969. To år etter fikk vi i gang utdanning av oljeingeniører der ved hjelp av oljeindustrien, NTH som hadde holdt på i 60 år kom i gang året etter. Vi fikk fiskeriutdanning i Bodø, reiselivsutdanning på Lillehammer, transportutdanning i Molde og skipsfart på Agder. Medialinja i Volda fikk raskt flere søkere enn journalistiskolen i Oslo.

Lista kan gjøres lenger. Sett fra dette ståsted fremsto 68er-debatten som ganske marginal. Vi som var med i disse årene hadde en sterk opplevelse av at vi var med på å bygge framtid

Norge. Når vi nå har en oljeindustri som hver dag leverer 1 milliard til fellesskapet og en lakseindustri med 46 % av verdensproduksjonen, kan vel ikke vår opplevelse helt avvises. Vi ble kritisert for å være teknokratiske og ensidig opptatt av næringslivets behov. Denne kritikken hadde også positive virkninger, Gunnar Skirbekk og Dagfinn Føllesdal var viktige impulsgivere da allmennfag kom med i den tidligste faglige utvikling. Studentmållaget i Oslo og Hans Skjervheim bidro tungt til at DH i Telemark kom til Bø. Motkulturene viste kraft. Men vi slo også tilbake når kritikken ble for enøyd, Einar Førde og jeg sto en gang på Blindern og hamret inn det budskap at revolusjonen trenger ingeniører, agronomer og datafolk, ikke bare kunsthistorikere og kritiske filosofer.

Det er ikke rom for å gå dypt ned i allmennhistorien, men jeg vil gjøre noen raske besøk. Francis Sejersted skriver et sted at sosialdemokratiets lykkelige øyeblikk var tida rundt 1960, og at gullalderen ebbet ut en gang på 70-tallet. Utdanning og forskning sto sentralt i det sosialdemokratiske prosjektet.

Rune Slagstad trekker ei linje fra Venstrestatens program for folkedanning til det sosialdemokratiske prosjektet for masseutdanning. Masseutdanning er en internasjonal trend, men vekten på folkedanning har dype og særnorske røtter. Jostein Fet i Volda står for et av de mange spennende forskningsprosjekt som er sprunget ut av DH-ene. Det er lagt fram i bøkene "Lesande bønder" fra 1995 og "Skrivande bønder" fra 2003. Han viser at vi på bygdene i Norge hadde en skrivende og lesende offentlighet helt fra 1500-tallet. Bred folkeopplysning og den økonomiske framgang på 1900-tallet hadde lagt en annen grunnvoll enn i andre land.

Henrik Wergeland formet sitt program for folkedanning i en setning:

*"Oplysning er af Goderne det første,
Vankundighet av Onderne det største.*

Han var også en praktiker som bar plantefrø med høyere fold til bøndene.

Grundtvig og hans norske etterfølgere, Ole Vig, Herman Anker og Ole Arvesen reiste folkehøgskolene. Grundtvig skrev en hustavle for norske (og danske) lærerhjem:

*"Hvad Solskin er for det sorte Muld
er sand Oplysning for Muldets Frænde,
langt mer verd enn det røde Guld
det er sin Gud og sig selv at kiende"*

I selveste fedrelandssalmen skrev Gildeskålpresten Elias Blix det slik:

*"Vårt heimland i myrker lenge låg
og vankunna ljuset gøynde.
Men, Gud, du i nåde til oss såg,
Din kjærleik oss ikkje gløynde,
Du sende ditt ord til Noregs fjell,
Og ljus over landet strøynde."*

Vakkert poetisk og optimistisk – vankunna ligger bak oss!

Overblikket er ikke komplett uten Hans Nielsen Hauge. Han forente det timelige og det åndelige og uttrykte det protestantiske grunndraget hundre år før Max Weber formulerte sin berømte teori: "Die protestantische Etik und die Geist der Kapitalismus".

Kort avstand mellom høy og lav var en forutsetning for at folkedanningen fikk vidt omfang. Balansen mellom sentrum og periferi var en annen i Norge. Vi kunne hente rekrutter fra hele bredden av folket til de nye yrkene som vitenskap og teknikk drev fram. Vi fikk ledere fra folket, som kjente dets kår. Jens Christian Hauges bestefar var husmann, Gro var den første akademiker som ledet DNA. I Sverige hadde de bare akademikere som ledere de første hundre år av sosialdemokratiets historie.

I tiåra etter krigen sto utdanning sentralt i norsk politikk. Først kom allmennskolen. Vi hadde en skolelov for byene og en for bygdene; i byene daglig skole, hjemme på Østre Toten gikk vi annenhver dag. Mange presset på for å fjerne denne forskjellen og å øke antall år utover de 7 obligatoriske. Forsøksrådet for skoleverket oppsto, Kirke- og undervisningsminister Helge Sivertsens baby, med Tønnes Sirevåg og Hjalmar Seim som drivende krefter. Kommunene fikk adgang til å innføre 9-årig grunnskole – som forsøksordning. Dette gikk som en præriebrann, på få år var over halvparten av kommunene med.

I 1963 ble det nedsatt en parlamentarisk skolekommissjon med hovedoppgave å forberede 9-årig skole for alle og en lov som sikret dette. Sivertsen var en strateg som forsto at politisk tyngde og tverrpolitisk forankring sikret at rask gjennomføring ble sementert alt på utredningsstadiet. Ikke noe utvalg, men en kommisjon på 15 medlemmer oppnevnt av Stortinget sjøl. Her satt tunge stortingsfolk som Einar Hovdhaugen, Sonja Ludvigsen, Haakon Johnsen og fagfolk med politisk engasjement som Eva Nordland, Hjalmar Seim og Reidar Myhre fra Høyre – ryktene gikk om at Per Lønning var fornærmet over ikke å ha blitt spurt. Forslagene kom enstemmig og loven ble vedtatt, som kniv i smør. Jeg så dette på nært hold, for kommisjonens leder var skoledirektør Kristen Ørbeck Sørheim, faren min. Det var før medias personfokus slo inn i statslivet, så derfor het den, da og nå, skolekommissjonen av 1963.

Sivertsens grep med å sette tunge, både etablerte og kommende, politikere inn i utredningskomiteene ble gjentatt med Steenkomiteen for den videregående skolen, ledet av påleggsskalv og senere partileder Reiulf Steen. Ottosenkomiteen var sydd over samme lest: Hele fire av medlemmene ble senere statsråder: Anne Marie Lorentzen, Ingvald Ulveseth, Lars Roar Langslet og Kjølve Egeland; to ble statssekretærer Ottar Fjærvoll og Halvdan Skard. Ellers folk fra et bredt spekter av yrker, bare 3 av 14 var professorer. Sist og først formannen Kristian Ottosen, direktør i Studentsamskipnaden i Oslo. I ettertid springer den politiske tyngden i øynene. Merk at ikke alle politikerne var etablerte da komiteearbeidet startet. De ble viktigere etter hvert, det var bent fram meriterende å sysle med universitets- og høgskolepolitikk i hine fjerne år, 40 år tilbake. Både Sivertsen og gamle Bondevik hadde politisk teft og valgte folk som over tid viste det samme.

Ottosenkomiteen ble nedsatt med 9 medlemmer rett før valget i 1965, valget som brakte regjeringen Borten til makten. DNA ble beskyldt for å kuppe framtida ved å starte utredninger med virkninger tiår framover. Noen ville nedlegge utvalget før det kom i gang. Den sindige duoen Per Borten og Kjell Bondevik (onkelen til Kjell Magne) kom til den kloke løsning å supplere komiteen med 5 nye medlemmer. Få ting vitner bedre om Kristian Ottosens lederegenskaper enn at få måneder senere var det ingen som husket hvem som var oppnevnt av hvilken regjering.

Mandatet var så velsignet kort at det lar seg sitere:

1. Foreslå tiltak som kan føre til best mulig utnytting av studietid og studiekapasitet ved universiteter og høyskoler.
2. Vurdere mulighetene for videre avlastning av universiteter og høyskoler med hensyn til elementær undervisning.
3. Utrede behovet og formene for utdanning av artianere som kan være alternativer til mer langsiktige studier ved universiteter og høyskoler.
4. Utrede behovet på lengre sikt for universitets- og høyskolekapasitet, også utover den det er naturlig å bygge opp i Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø, og å komme med forslag til lokalisering av eventuelle nye institusjoner. I denne sammenheng må også de kapasitetsbehov som springer ut av lærestedenes ansvar for etterutdanning vurderes

De senere forslagene om distriktshøyskoler sprang ut av de 3 siste punktene:

Avlastning av eksisterende institusjoner mht. elementær undervisning.

Alternativer til mer langsiktige studier ved universiteter og bestående høyskoler

Utbygging av *ny kapasitet* utenfor universitetene i Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø

Komiteen la fram fem innstillinger i alt. I klar motsetning til de meterlange utredninger fra Sverige, var de så korte at de ble lest av politikere, studenter, lærere og andre. Forbløffende raskt ble mange av forslagene satt ut i livet.

De to første trakk opp de tallmessige rammene og hovedlinjer for struktur og utbygging som komiteen foreslo. Innstillingene vakte oppsikt av flere grunner. Det viktigste var kanskje dimensjonene for studenttallene. I 1965 var det ca. 35.000 studenter, to tredjedeler ved universitetene og en tredjedel utenfor.. Komiteen mente at man ”mot slutten av 80-tallet” burde ha 90.000 studenter, halvparten på universitetene det samme ved høyskolene utenfor.

Komiteen lanserte et nytt prinsipp: Det samlede system for høgre utdanning må dimensjoneres etter den *samlete etterspørselen* etter slik utdanning. To hovedgrunner ble anført for dette: Det er umulig å lage troverdige prognoser for enkeltstudier i et dynamisk og i voksende grad internasjonalt arbeidsmarked, behovene endres, nye fag kommer til etc. Komiteen mente det var betydelig sammenfall mellom individenes ønsker og samfunnets behov: Når folk er motivert for studier, gir det grunnlag for en investering som over tid kommer både individ og samfunn til gode. Jo høgre utdanningsnivå, jo bedre er både individene og samfunnet rustet for å møte en framtid i stadig endring.

Tallet 90.000 ble en hovedsak, stormannsgalskap sa noen. Det faktiske tallet ved slutten av 80-tallet ble 130.000,- nær en halv gang mer! Komiteens sterke vektlegging på alternativene utenfor universitetene har også slått kraftig til: Universitetsandelen av studentbefolkningen har sunket fra 65 % til under 40 %.

Hovedinnstillingen fra 1967 foreslo at hver utdanningsregion skulle etablere det som fikk det håpløse navnet ”regionale postgymnasiale studiesentra”. Her skulle tre elementer gå inn: Først eksisterende institusjoner som lærer- sosial- og ingeniørskoler. Dernest nye yrkesrettede studieretninger, normalt av to års varighet, som den økonomisk-administrative studieretningen

som kom i en rekke varianter; data, media og en rekke andre. Endelig fagenheter som kunne inngå i vanlige studieførlop – som grunn- og mellomfag. De førstnevnte – lærer- og sosialskolene slo så kraftig krøll på seg at vi det første tiåret fikk hele hovedtyngden på kategori 2 – de nye alternativene, med noen universitetsemner i tillegg. Jeg mener dette var bra for DH-ene, det ga armslag til faglig autonomi og nye studier.

Vi opplevde to gledelige og målbare ting: Stor søkning og tilhørende høyt nivå på studentene. Dette virket sjølsagt positivt på den mottakelsen kandidatene fikk i arbeidslivet. Den andre var at vi raskt kunne påvise at kandidatene i langt større grad søkte arbeid i regionene rundt høgskolene enn de fra samme distrikt med utdanning fra Oslo, Bergen og Trondheim. Dette er helt sentralt: De nye høgskolenes bidrag til å utvikle regionenes økonomi og kultur. Dette var løftestangen for distriktshøgskolene, som for Universitetet i Tromsø.

Tilbake til navnet: Babyen kunne ikke hete ”regionale postgymnasiale studiesentra”, det forsto alle. Jeg hadde gått over i en annen stilling, som sekretær for Trygve Bratteli i DNAs stortingsgruppe. Ottosen inviterte meg jevnlig til å drøfte tema komiteen arbeidet med. En dag tok vi for oss navnespørsmålet for de nye institusjonene. Mange forslag svirret i luften: College, Akademi, Høgskole, Studiesentra, noen snakket tilmed om universitetsfilialer. I samtalen deltok Ottosen, ekspedisjonssjef Leif Wilhelmsen i KUD og jeg. Vi ble enige om at vi måtte finne et norsk navn, at det måtte vise til det postgymnasiale nivået, altså høgskole, og at distriktsmarkeringen var viktig. Ingen av oss tre kunne i ettertid si hvem som sa det først, så vi ble enige om å påta oss kollektivt farskap til navnet distriktshøgskole. Det ga seg nesten sjøl utfra de kriterier vi var enige om. Vi sa det nærmest i munnen på hverandre.

Vi hadde alle så nær kontakt med det politiske miljøet at vi visste at vi hadde lagt et politisk gullegg. Vi la det straks fram for Kjell Bondevik som til de grader tente på forslaget at han ba komiteen gi det prioritet i det videre arbeidet. Slik ble det, og etter ni måneders svangerskap kom innstilling 3 om distriktshøgskolene, på Cæsars dødsdag den 15 mars, i det berømte året 1968. Det var ingen typografisk tilfældighet at omslaget var grønt.

Kjell Bondevik viste stor handlekraft, en arbeidsgruppe ble straks tilsatt for å utarbeide fagplaner for de nye studiene og samtidig skrive proposisjon for Stortinget om prøvedrift. Kjell Bondevik hadde fått regjeringens aksept for prøvedrift i to regioner. Han syntes det var litt snautt så han valgte å gå offentlig ut og si det slik: ”Me tenkjer oss at dette skal skje i to regionar, Møre og Romsdal og Agder **eller** Rogaland”. Den kloke strategen var sjølsagt klar over at dette ville utløse et bikkjeslagsmål av de store, og at det bare var spørsmål om dager før det var skapt den politiske realitet at dette var et umulig valg, og at løsningen måtte bli Agder **og** Rogaland. Slik økte han budsjettet med 50 %. Finansdepartementet knurret.

I de sju årene jeg arbeidet med iverksettingen – fra 1969 til 1976 – ble dette mektige departement stadig overkjørt av regjering og storting som ville ha en langt raskere utbygging enn det finansbyråkratene ønsket. Det ga meg en refleksjon over arkitekturen i regjeringskvartalet: Mellom Stortinget og regjeringskontorene ligger finansdepartementet på tvers, som en urokkelig demning av stein. Dets funksjon er å hindre at trykklølgene fra folket og de folkevalgte skal slå for sterkt inn i departementene. Men noen ganger er bølgene så store og kraftige at de slår over – eller fosser rundt – selv denne mektige demningen.

Det hører med at jeg hadde kloke og sterke medspillere i embetsverket i KUD: Kari Østvedt som jeg nevnte, Enevald Skadsem som er borte, og Dag Omholt som er æresgjest her i dag.

Omholt hadde vært i finansdepartementet og kunne budsjettspillet til fingerspissene. Uten disse hadde det med sikkerhet gått både langsommere og dårligere.

Proposisjonen ble lagt fram våren 1969 og vedtatt med stor og enstemmig begeistring på siste dag før sommerferien, 20 juni 1969. Det ble varslet at det i 1970 ville bli foreslått utbygging i 3 nye regioner, Nordland, Hedmark/Oppland og Telemark.

Mens proposisjonen lå i Stortinget ble det lyst ut stilling som leder for den nyopprettede seksjon for distriktshøgskoler i KUD og jeg søkte. Det var vel friskt å søke en slik stilling med 31 år på baken, men en dag i Stortinget kom Bondevik bort til meg og sa: "Du kan få stillinga som leiar for seksjonen for distriktshøgskolar, men på eit vilkår: Du kan ikkje ta sumarferie i år". Slik var hans dynamiske lederstil, og vilkåret var lett å akseptere. Jeg fikk enorm respekt for ham i de snaue to årene vi arbeidet sammen, til Bortenregjeringen gikk av på EF-saka i 1971. Oslo-provinsialismen i Dagbladet var ute etter Kjell Bondevik, men han sto som et fjell. Han var en høvding..

I åra som fulgte kom en rekke studier og nye fag til, noen nevnte jeg ovenfor. Vi spilte på mange ressurser, regionalt og sentralt.

Vi hadde et rådgivende utvalg, sentralutvalget for distriktshøgskolene med Veritasdirektør Egil Abrahamsen som leder, han åpnet dører til olje- og skipsfartsmiljøer som engasjerte seg i utviklingen av nye studier. En annen viktig mann der var professor Dagfinn Føllesdal som foreslo at vi skulle bruke de samme kvalifikasjonskrav ved tilsetning av høgskolelektorer som ved universitetene og de vitenskapelige høgskolene, med sakkyndige tremannsutvalg av vitenskapelig kompetente folk. Så skjedde, og det gjorde anerkjennelsen av de nye studiene langt lettere. Noen fryktet at dette skulle gjøre DHene til universitetskopier men dette viste seg ubegrunnet i de årene jeg fulgte utviklingen. Frykten for at vi ikke ville få kompetente lærere viste seg også ubegrunnet, Å få ansvar for å skape noe nytt er attraktivt. Mange var unge og har senere vist at de fikk med verdifulle erfaringer fra gründerperioden. La meg nevne tre økonomer som var med i starten: Asbjørn Mathiesen senere statssekretær, Åge Danielsen, nå direktør ved Rikshospitalet, og Tormod Hermansen, dere har vel hørt om han.

Jeg forlot DH-seksjonen i 1976 av personlige grunner. På disse sju årene reiste vi 8 høgskoler med 6000 studieplasser. Vi likte å minne om at Universitetet i Oslo brukte hundre år på å nå et tusen. Som ved den niårige skolen var det få som tvilte på at prøvedriften ville lede til permanente institusjoner. Noen mente det gikk for fort i svingene, at vi skulle planlagt mer, lengre og bedre. Vi forsvarte oss med at de som skal iverksette må stå sentralt i planlegging og utforming av høgere utdanning. Vi trodde på desentralisering og akademisk sjølstyre. Ikke minst var vi sikre på at man aldri ville nå fram til en struktur som kunne stå uforandret i generasjoner. Jeg skrev en artikkel i ei debattbok som kom ut på Samlaget der jeg formulerte et program i tittelen: "*Permanent prøvedrift*, den stabile tilstand er tapt for alltid.

Dette leder meg til mine kommentarer og spørsmål til dagens situasjon, jeg skal være forsiktig med å gi for bastante råd til folk som arbeider på et felt der jeg i dag har tilskuerens rolle.

Seminarets tema lyder lett resignert: "Strukturreformer nok en gang", det lyder nesten som "ikke nå igjen". Noen har sagt at Mjøsutvalget og reformen som fulgte gjennomførte det Ottosenkomiteen ikke fikk gjennomslag for. Dette treffer ikke helt. Debattene rundt Ottosenkomiteen var ikke bare støy og storm. Som en god debatt skal gjøre, modifiserte den også tenkningen til oss som sto midt oppe i det. Noen forslag som kanskje kunne virke teknokra-

tiske eller sentraliserende lot vi rolig ligge for å se hva framtida trengte. Hvis noe liknende tankegods skulle gjenfinnes i det siste tiårs reformer, tror jeg mer det skyldes den tunge internasjonale trenden: New Public Management (NPM).

La meg spille med åpne kort, jeg tilhører kritikerne av NPM. Og jeg aksepterer ikke forsøk på å stanse denne kritikk med fyord om at vi ønsker å bevare Norge som den siste Sovjetstat. Det kommer stadig nye tegn på at land som gikk langt i NPM, som New Zealand og England, nå reverserer viktige deler av disse reformene. En spesialist på NPM er professor Wolfgang Drechsler ved Universitetet i Tallinn. Han holdt et seminar i Oslo i vår der han påpekte at NPM-bølgen kulminerte på slutten av nittitallet, etter hvert som man så problemene med styringssystemer som bygger på bedriftsøkonomiske modeller for produksjonsbedrifter.

Forskning og høgre utdanning er tjenesteproduksjon, men en produksjon av en særegen karakter. Den stilles overfor kontinuerlige krav om fornyelse og sjølkritikk, og den arbeider med spørsmål og verdier som ikke lett lar seg måle med kvantitative metoder. Studenter, studieår og kroner kan telles. Originalitet og sprang i erkjennelse kan først måles lenge etter, om noensinne. Danning er heller ikke lett å gripe med statistikk. Ved Jens Christian Hauges død er det naturlig å kjenne stolthet over hva lærere og studenter ved det Kongelige Frederiks gjorde i 1941 og etterpå. Vi som ser de akademiske læresteder på avstand, bærer fortsatt det håp at også ved framtidige kriser i vårt land – og de vil komme - vil lærestedene stå oppreist i stormen. De forvalter kunnskap og kulturarv, og de har tung innflytelse på morgendagens borgere i formative år. Da bør vi bli bekymret hvis virksomhetene blir ledet og styrt etter prinsipper som er utviklet på andre livsområder. Det kom riktig nok en mobilisering mot slutten av lovprosessen for et par år tilbake. Den var ikke uten virkning, men ville hatt tyngre gjennomslag om den var komme før og sterkere.

La meg være konkret. Sammen med tenksomme folk arbeider jeg med et prosjekt om vitale veivalg for Norge, særlig knyttet til nordområdene. Temaet ligger i skjæringen mellom energi-, sikkerhets- og utenrikspolitikk. Kort sagt ser vi det rektor Jarle Aarbakke ved Universitetet i Tromsø pekte på i formiddag: Framtida ligger i nord. Vi kontaktet kompetente folk i Akademia. Først fikk vi positiv reaksjon på tema og prosjektutforming, og på at deltakerne var spennende og kvalifiserte. Men flere takket likevel nei. Begrunnelsen var at de ikke kunne bruke tid på aktiviteter som ikke ledet til publikasjoner i internasjonalt anerkjente tidsskrifter. En trist og farlig konklusjon når de var enige i arbeidets vitale betydning for vår framtid. Vi lever i en region som om få år kan bli like sentralt i det store geopolitiske spillet som Midt-Østen er i dag. Vi lever ikke i Hakkebakkeskogen.

Det er ikke alt som kan måles og veies, og tellekanter passer ikke for det umålelige.

Skulle jeg driste meg til et forsiktig råd til hva dere kan bruke Stjernøutvalget til, måtte det være å se på problematiske sider ved de reformer som er gjennomført. Kanskje kan man identifisere noen saneringsmodne elementer av det som er inspirert fra New Public Management. Man trenger ikke bygge om hele strukturen, og jeg ser en lovende ansats i Stjernøs brev til departementet 9 oktober der han skriver følgende:

”Utvalget ser det som en viktig oppgave å drøfte hvilke faktorer som styrer utviklingen av institusjonsstrukturen, deriblant hvilke insentiver som stimulerer institusjonene til å utvikle seg i den ene eller andre retningen. Utvalget vil i denne sammenhengen drøfte hvordan de praksis- og profesjonsorienterte høyere utdanningene kan sikre samarbeidet med arbeids- og næringslivet i regionene om praksisdelen av utdanningene”.

Samspillet med regionenes økonomi og kultur var en livsnerve for distriktshøgskolene. Når politikerne slåss for rask utbygging, var det ikke bare fordi høgskolene i seg selv ga mange arbeidsplasser. Enda viktigere er de langsiktige virkninger; at det blir bygd opp kompetansesentra som bidrar tungt til å skape de klynger vi trenger for å utvikle naturens og menneskenes ressurser. Jeg nevnte olje og fisk, områder der Norge er en stormakt. Samspillet høgskoler, forskningsinstitusjoner som Nordlandsforskning og Rogalandsforskning, og næringsliv vil i generasjoner være vitalt for Norges utvikling. Det dreier seg ikke om en statisk mengde virksomhet som skal fordeles utover landet, men om en dynamisk prosess der ambisjonsnivået må være å trekke lærere og studenter fra hele verden til våre beste sentra, slik vi sender våre folk ut dit det er mye å hente for oss. Merk at en tredjedel av ingeniørstudentene i Narvik kommer fra Russland og Kina!

Med tusen års ærerik historie har universitetene en enorm tiltrekningskraft og prestisje. Skal høgskolesektoren leve godt og utvikle seg alternativt, må økonomi og styring gi insentiver som ikke gjør at alle stiller seg i køen for å bli konvertert til universiteter. Symboler og retorikk har betydning, det sporer av når en statsråd for noen år tilbake deltok i hetsen med påstander om at noen ønsker en høgskole på hvert nes. Det er ingen enkel sammenheng mellom størrelse og kvalitet. Viktige ting er skapt i små grupper.

Det andre rådet er å tenke strategisk og langsiktig om hvordan høgre utdanning og forskning på ny kan erobre en sentral plass på samfunnets dagsorden. Er det urealistisk å erobre ti prosent av den sendetid sporten har i mediene? Eller av den oppmerksomhet vi gir til de eksistensielle skvulp fra Ari Behn, Kåre Conradi og Anne-Kat Herland? Når vi faktisk mener at høgre utdanning og forskning er portalen til framtida, må vi igjen komme dit at ambisiøse politikere bruker albuene for å komme fram til bordet der Akademiets utvikling formes. Kanskje er det noe å lære av Kristian Ottosen, Helge Sivertsen og Kjell Bondevik, den eldre, om hvordan ting settes på dagsordenen? Kanskje er det ikke dumt å slippe noen tredveåringer løs igjen. Hvor gammel var Alexander da han erobret India?

Kan dere klare å vinne tilbake en plass på samfunnets hovedscene? For å si det rett ut: Dere her ikke vært altfor synlige i senere år. Dere må få fram folk som kan tale Akademiets sak med en slik kraft at folket og makten lytter!

Mitt siste ord er en gjentakelse: Se på ny om tellekantene er svaret på alt. Reflekter over verdien og betydningen av det som ikke kan måles, veies og telles. Er det ikke her Akademiets sjel ligger?

Romerne bygde en stat som sto i tusen år. De hadde en sterk privatrett, men denne var supplert med et vitalt rettsprinsipp: *Res extra commercium*, det som sto utenfor omsetningen, det som aldri kunne kjøpes eller selges. Det var de hellige steder, gudshus og gravlunder. Ingen kunne eie torgene, det var næringsfrihetens prinsipp, folk som Rimi-Hagen og Reitan fikk ikke lov til å ta makten over markedsplassen. Og endelig: Akademiene, de var ikke til salgs.

Kommer vi noen gang dit igjen?

Jeg tror tida er kommet for en fundamental kritikk av New Public Management; det pleier å hjelpe når vinden har snudd der ute. Audun Lysbakken sa det glitrende slik: *"Når en ide er blitt riktig gammel og avfeldig, kommer den til Norge for å dø"*.

Steinar Stjernø: Aksler du ambisjonen om å stille til et verdig gravøl?

